

PIANOMINNEN

Om musikens förmåga att väcka minnen

En krönika av Emil Jensen,
artist och författare

Hoppet är det sista som överger människan, brukar det heta. Jag undrar om inte musiken dröjer sig kvar ännu längre.

Häromdagen satt jag hemma hos min pappa och spelade på min farmors gamla piano som numera står hos honom.

Melodier jag helt hade glömt kom plötsligt tillbaka till mina händer. Med melodierna kom stämningar jag glömt och med stämningarna kom minnen.

Samma piano stod hos min syrra under många år och känslan av tangenterna fick mig att minnas hur Saga, hennes labrador, brukade nafs mig i vaderna medan jag spelade, för att sen äta upp flera band av nationalencyklopedin när ingen såg henne.

När jag spelade vidare tog tonerna med mig till tiden när pianot fortfarande stod hos min farmor och farfar, och jag kunde känna precis hur det luktade i deras hus i Wreta Kloster. Jag älskade den doften.

En doft som jag först i efterhand förstått berodde på en kombination av alla dammiga böcker och dåliga rör i badrummet. Mögel och damm ger mig fortfarande trygghets-känslor!

Det sitter så många historier i det pianot. Så mycket livsöden, så många stämningar, bildligt och bokstavligt talat.

Nu lever varken min farmor eller min syster längre, men när jag spelar på pianot hemma hos min pappa minns både han och jag, och därmed lever Gunvor och Anna i oss. Både i form av verbala artikulerade minnen och i form av mer abstrakta stämningar, som nog inte går att framkalla på annat sätt än genom just musik. Och extra mycket med just det specifika pianot, i instrumentets egna inneboende kultur.

Min farmor var en av mina stora inspirationskällor. Jag vet inte om jag träffat någon som varit så sprudlande av värme, liv och närvaro.

Hon var dement de sista femton åren av sitt liv. När jag började komma ur min tonårsförvirring tog hon steget in i sin förvirring. Vi hann mötas i dörren i alla fall och jag är så glad att jag fick lära känna henne.

Sista tio åren i livet visste hon inte vem jag var, sista sju åren visste hon inte vem hon själv var.

”Hej farmor” sa jag när jag hälsade på henne på hemmet.

”Är du min farmor?” frågade hon misstänksamt.

Det var sista gången vi hade en dialog med fullständiga meningar. Sen blev det mest påhittade ord. Hon blev mer och mer frånvarande, egendomlig och dessutom tyvärr lite aggressiv.

När jag minns henne nu måste jag först ta mig igenom denna mur av bilder med henne som dement, innan jag kan minnas henne som den människa hon var innan. Då hjälper verkligen musik.

Men även under de sista åren uppstod ibland plötsliga stunder av klarhet.

När jag gick i högstadiet och just kommit fram till att jag var anarkist, träffade jag mina kusiner på det hem som min farmor då bodde på. Vi stod i köket och mina kusiner undrade oroligt vad anarkismen var för något.

Farmor låg i ett annat rum och vilade, hon var trött, hade dålig hörsel och var ganska uträknad i sin förvirring redan då.

Jag sa till mina kusiner att det var svårt att sammanfatta anarkismen. Då ropade farmor inifrån sin säng:

– Mot det mesta och för det bästa!

Jag har fortfarande svårt att tänka ett klarare eller mer kärnfullt sätt att beskriva hela denna ideologi på.

Först var det närminnet som försvann hos henne, sen långtidsminnet och till slut försvann även språket. Min farmor spelade piano, det var hon som fick mig att börja spela, och det som aldrig försvann var hennes musiköra. Spelades någon bekant låt på hemmet, så kunde hon melodin direkt. Och, ännu märkligare, även texten.

Hon kunde inte säga en fullständig mening med riktiga ord, men hon kunde utan vidare sjunga med i en hel Evert Taube-låt. Inte med tom blick som att något automatiskt gick i gång i henne, utan med full närvaro.

Detta var innan jag hade läst någon forskning kring detta fenomen, så jag tyckte att det var ett stort mirakel. När jag nu läst forskning i ämnet och förstått att det inte är ovanligt, tycker jag att det är ett ännu större mirakel!

Vi fastnar lätt i begreppen ”bra” respektive ”dåligt” när vi pratar om någons mående. Det hindrar oss från att se nyanserat på våra tillstånd – och på omsorg.

Musik och annan kultur har förmågan att skapa närvaro och får oss att vara i stunden. Bortom bra eller dåligt.

Förutom att kunna göra oss lyckliga och euforiska, kan musik också göra oss melankoliska, vemodiga, sorgsna och få oss att gråta.

Tillstånd som ofta klassas som att må dåligt, men som också berikar och fördjupar och kanske tar oss till en större glädje, eller i alla fall till en starkare känsla av meningsfullhet.

På det viset är det svårt att beskriva eller bedöma vidden av vad musik gör med oss, och med våra minnen.

Ibland kan det hjälpa oss att återkalla stämningar, inte alltid verbala minnen. Även när vi upplever mer verbala minnen kanske dessa är svåra att förmedla och än svårare någon minut senare, särskilt för den som är dement eller sjuk på annat vis.

Minnen eller stämningen kanske bara väcks under just själva kulturupplevelsen, men det kan vara oerhört värdefullt där och då, inte bara för den som upplever det, men även att få se för en nära anhörig eller för den som jobbar inom omsorgen nära den personen.

Musik och kultur gör oss mer hela som människor, mer kontinuerliga över tid.

Inte bara hjälper musik sjuka att minnas sig friska, det har även hjälpt mig att minnas hur min farmor var innan hon blev sjuk. Genom att minnas henne hjälper det mig också att minnas vem jag själv var då, och förstå att jag är samma person nu.

För jag är fortfarande mot det mesta.

Och för det bästa.